

De verschijning van *Max Havelaar* deed, aldus van Hoëvell in de Tweede Kamer, een rilling door het land gaan. Wàs dat zo? Misschien bij velen, maar niet bij de meesten van de vermogende liberalen en conservatieven die het in Den Haag voor het zeggen hadden, en evenmin bij hun zaakwaarnemers in Batavia; daar werd door diegenen die van de koloniale verhoudingen profiteerden, Douwes Dekker uitgespeeld tegen Multatuli: van de financiële onregelmatigheden in het gebied van Padang maakte men ernstige malversaties en de theatrale, excentrieke elementen in het optreden van de aanklager werden onderstreept in een pogen, de juistheid van de aanklacht (aanklacht die zich primair tegen de inheemse, secundair tegen de Nederlandse gezagdragers richtte) te ontzenuwen. Meende Douwes Dekker dat het Nederlands bewind in Indië grondig gewijzigd of dat het beëindigd moest worden? Dat is niet geheel duidelijk – hij hield in later jaren dat einde in elk geval voor onvermijdelijk.

Na lezing van *Max Havelaar* had in 1860 een in Indië geboren Nederlander, S. E. W. Roorda van Eijsinga, die na een wisselvallige carrière (hij was ook een tijdlang officier geweest) een functie had gekregen in een district waar de gevolgen van de hongersnood uit het einde van de jaren '40 nog duidelijk zichtbaar waren, een aan Diponegoro's vermetelste troepenaanvoerder in de mond gelegde 'Vloekzang' geschreven: 'De laatste dag der Hollanders op Java'; zich vermeiend in een nogal sadistische fantasie, had hij daarin uitgebeeld hoe de vertrapte Javenen de Nederlanders zouden verpletteren en hun dochters verkrachten:

'En als haar schand' zal zijn voltrokken,
als wij ons hebben moegekust,
als elk tot walgens toe verzadigd,
het hart van wraak, het lijf van lust,

dan tijgen wij aan 't banketteren
en de eerste toast is: 't Batig Slot!
De tweede toast: aan Jezus Christus!
De laatste dronk: aan Neerlands God!

En als de zon in 't oosten opdaagt,
knielt elk Javaan voor Mahomed,
wijl hij het zachtste volk der aarde
van Christenhonden heeft gered.'